

«PETITA GUERRA», GAIREBÉ UNA HERÈNCIA GENÈTICA

Llucia Serra Ferre

«Petita guerra», publicat l'any 1960 a *Da nuces pueris* (i incorporat posteriorment a *Les dones i els dies*), és un poema de caràcter narratiu que lliga amb d'altres creacions essencials de Ferrater, com el cèlebre «In memoriam», que enceta el poemari. De fet, la relació entre «Petita guerra» i «In memoriam» es podria filar també a partir de les paraules que tanquen el primer poema, gràcies a la proximitat semàntica i fonètica de l'adjectiu *immemorial* i el sintagma *in memoriam*. Com és sabut, la memòria juga un paper important en la poesia de Ferrater, i en aquest poema hi apareix com un filtre que regula els matisos amb què es recorda el passat.

Segons clarificà el propi Ferrater, el títol *Da nuces pueris* [‘Donau nous als nins’] prové de l'epítalmi de Catul. El poeta afirma: «Jo l'entenc com un precepte ètic, i ho és altament, car es fa càrrec del fet que als nens els agraden les nous. És una frase que parla a favor de la felicitat».¹³⁴ Aquesta felicitat rau en l'acte de donar-se a l'altre i aportar-li felicitat. L'imperatiu subratlla la urgència de fer-ho, d'incentivar la felicitat fins i tot en els contextos hostils. A més a més, l'accent que es posa en els infants fa ressonar el valor d'aquesta etapa vital, en què el destí dels infants és a les mans dels adults.

Aquest títol substitueix la proposta inicial, *Lliçons*. Segons Xavier Macià i Núria Perpinyà, la decisió d'aquest canvi va ser provocat pel fet següent: «La intenció moral i pedagògica, ni que fossin lliçons incertes, li devia semblar massa explícita. Va encertar descartant-lo [el títol] i triant-ne un de més radiant».¹³⁵ Tanmateix, el fonament alligador traspua el fons dels poemes i podem detectar a «Petita guerra» la voluntat de denúncia i d'incentivar reflexions sobre la guerra i la condició humana.

¹³⁴ Gabriel FERRATER: *Da nuces pueris* [amb anotacions autògrafes], Barcelona, Els llibres de l'Óssa Menor, 1960, p. 74.

¹³⁵ Xavier MACIÀ i Núria PERPINYÀ: «Les noves dones i els nous dies: Ferrater editat per Cornudella», a: *Reduccions: Revista de poesia* 113, octubre de 2019, p. 334-342.

Segons Arthur Terry, els poemes de Ferrater contenen gran quantitat de detalls autobiogràfics, però el que crida l'atenció és, considera, la manera com els combina amb els esdeveniments públics.¹³⁶ Per l'aprofitament de fets autobiogràfics i pel to narratiu de la seva poesia, se l'ha inserit sovint dins el corrent realista. Això no obstant, són diversos els crítics que han reconduït la interpretació cap a la importància de l'observació del jo líric, més enllà dels possibles aspectes moralitzants del poema.¹³⁷

Els primers versos de «Petita guerra» presenten l'aspror del context bèl·lic, enumeren els instruments de la mort (mines antitancs, metralladores, metralletes, caces). El subjecte són els maquis que «foradaven Pirineu». A partir del vers 13 hi apareix la primera persona, amb un plural, «hem conegut», i, tot seguit, hi apareix el jo: «*em* va posar davant». Aquest canvi de veu correspon a un canvi en l'enfocament i la presentació de la guerra: contra la generalitat panoràmica dels primers versos, es presenta l'anècdota personal, l'especificitat, l'experimentació de la guerra en l'individu, en la mort de la «noieta pagesa d'Aragó». En aquest episodi, el jo poètic pren un paper testimonial: és un subjecte observador.

L'aragonesa, morta accidentalment, és portadora d'una herència, més interessant per als metges que no pas la «lesió clara» provocada per l'accident. Es tracta d'una deformitat al turmell «d'origen / hereditari, xuclada d'arrels / molt remotes en l'arbre de la raça». La presència d'aquesta deformitat esborra tota la dignitat que hi podria haver rere la mort. A partir de la metàfora vegetal de l'arbre genealògic, se subratlla l'antigor d'un defecte inevitable, absorbit a contracor. Que la malformació s'ubiqui en un turmell subratlla encara més l'analogia dona-arbre i peus-arrels.

A continuació, el poeta retorna a la idea de la guerra, insistint-hi: «Va ser una guerra, encara que petita». Així, sembla que convida els lectors a pensar el conflicte com una herència similar a la genètica, adquirida cegament, xuclada de les generacions precedents de la qual és impossible deslliurar-se. Podríem afirmar que l'herència genètica serveix de correlat objectiu per a la guerra: una herència establerta que no té res d'individual. L'absorció d'un «defecte mil·lenari, / sord i establert» que sepulta i engoleix les alegries i tristesses particulars.

A desgrat seu, els joves han heretat la guerra petita dels maquis, un conflicte bèl·lic sense sentit (tal com s'expressa en els adjectius «*inútils* i *pesades* com un símbol històric»). La guerra és un llast del passat, antic i feixuc, desagradable com l'olor de suor. En la caracterització de la guerra s'hi detecta un cert menyspreu: amb ironia, la veu poètica especifica que «va ser una guerra de les més petites / que hem conegut». Així, en contrast amb l'epicitat a què s'associen els

¹³⁶ Arthur TERRY: *Quatre poetes catalans: Ferrater, Brossa, Gimferrer, Xirau*. Edicions 62, Barcelona, 1991, p. 16.

¹³⁷ Roser CASAMAYOR DE BOLÓS: «El riure a *Les dones i els dies*, de Gabriel Ferrater: Una aproximació de la poesia de la consciència», a: *Els Marges: revista de llengua i literatura* 115 (2018), p. 14.

grans conflictes, la guerra contra els maquis és insignificant fins i tot per l'abast del seu poder destructor: és capaç de posar davant el protagonista un sol cadàver, mort accidentalment.

Per a Gabriel Ferrater (nascut el 1922, en un context marcat profundament per les dues guerres mundials i per la Guerra Civil Espanyola), la guerra amb els maquis és un eco trist i petit de la gran mortaldat que ha assolat el país. «Petita guerra» literaturitza l'experiència de Ferrater en el servei militar (1943-1945), que hagué de fer en tornar a Reus de l'exili i durant el qual va participar en la guerra contra els maquis de l'Alt Aragó. A partir d'aquest fet autobiogràfic, doncs, el poeta presenta la petitesa i l'absurditat d'una guerra que no té res a veure amb els propis valors ni interessos.

Segons assenyala Jordi Julià, la incorporació d'experiències bèl·liques a diversos poemes de Ferrater demostra que es tracta d'un esdeveniment que «el va marcar d'una manera determinant a l'hora de contemplar la generació anterior, la dels seus pares, que els havia portat [...] cap a una situació de revolta».¹³⁸ Tot seguit, el crític recupera unes paraules de Ferrater d'una entrevista realitzada per Baltasar Porcel, en la qual el poeta responsabilitza «els pares» del caos, del desordre col·lectiu que va provocar una reacció: «de menyspreu o, parlant malament, de pixar-los a l'ull, davant dels nostres pares, que havien fabricat aquell merder. Ja ni ens els vam prendre seriosament en cap sentit».¹³⁹ L'absència de referents i d'un mestratge efectiu es trasllada en una actitud de rebuig pel món heretat, ple d'odis, guerres i ressentiments, i també sense unes normes clares que l'ordenin i marquin un ordre moral.

Segons Marta Font, la denúncia de la injustícia d'aquesta herència no desitjada i el rebuig de les formes d'arrelament que percebem a «Petita guerra» es trasllada en la voluntat del poeta de deslliurar-se de les formes de parentesc tant verticals com horitzontals. De les verticals, perquè la generació dels pares és responsable del caos provocat per la guerra civil, i de les horitzontals per la voluntat de fugir dels referents de les generacions literàries «per tal de crear el seu propi sistema retòric, que tants han intentat encabir en aquest realisme històric de postguerra».¹⁴⁰ Així, el posicionament del jo poètic, crític amb el passat i rancunios contra unes generacions irresponsables que han llegat malestar, té un reflex en la mateixa actitud de Ferrater, cercador de referents llunyans en el temps (clàssics grecollatins i medievals) i en l'espai (referències als poetes nord-americans).

¹³⁸ Jordi JULIÀ: *L'art imaginatiu. Les idees estètiques de Gabriel Ferrater*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2007, p. 219.

¹³⁹ «Gabriel Ferrater, "In memoriam" per Baltasar Porcel», a Jordi JULIÀ: *L'art imaginatiu. Les idees estètiques de Gabriel Ferrater*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1986, p. 523.

¹⁴⁰ Marta FONT: «Poètiques del desig. Alteritat i escriptura a l'obra de Gabriel Ferrater, Maria-Mercè Marçal i Enric Casasses». [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona], 2013. Repositori institucional de la UB TDX: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/108284 - page=1>

El jo poètic experimenta la realitat embrutit pel llegat d'una guerra sense sentit, una guerra que fa pudor, perquè les olors tenen una presència rellevant al poema: si als primers versos es parla de les «mantes xopes / d'olors antigues, romaní i suor / de mules», després s'esmenta «la fetor de mort» que, als ulls del jove, va semblar «l'olor d'un sexe brut». L'olfacte és un sentit molt relacionat amb el record, de manera que aquestes referències aporten credibilitat al poema i, alhora, accentuen el poder evocador dels versos.

En la memòria del subjecte, aquesta olor de la mort, que imaginam accentuada per la inclemència del sol, impregna l'espai. Se'ns descriu en un context hostil, el del cementeri en un dia de molta calor, i el jo poètic no subratlla ni el patetisme ni la solemnitat de la mort, sinó la «fantàstica [...] basca / que em va agafar». Una basca que no «tenia res de personal», però que manifesta la immaduresa del jo poètic, massa jove aleshores.¹⁴¹ L'assimilació de l'olor de la guerra i la del «sexe brut» és sotmesa a examen per la veu poètica que, des de la distància, jutja aquell jove inconscient i incapaç de sentir altres emocions més nobles. D'alguna manera, la joventut justifica la manca de sensibilitat i de perspectiva.

El distanciament temporal del jo poètic posa de relleu el paper de la memòria que és, recordem-ho, constant a la poesia de Ferrater. Segons Arthur Terry: «una gran part de la poesia de Ferrater mostra la seva preocupació per l'experiència recordada, i especialment per la manera en què l'experiència pot ésser reconstruïda en la memòria».¹⁴² Des del present, el jo poètic torna enrere, rememora la guerra amb tota l'absurditat i la brutalitat que conté. Tot plegat, conclou, esdevé «emblemàtic», perquè el jo poètic vol conferir significat a un accident anònim, horrorós com ho és la guerra.

A «Petita guerra», el jo poètic analitza una anècdota del passat (la mort de la noia en un accident una mica absurd) prenent consciència de «la manca de sensibilitat manifestada en un determinat moment del passat». En part, el poema compensa aquesta falta, retornant-li la dignitat, perquè hi ha una distància que separa aquella insensibilitat del moment i la manera de «jutjar-la en el moment d'escriure».¹⁴³

La noieta aragonesa se'ns presenta com l'encarnació del dolor: de la mort, evidentment, però també de l'herència genètica. Segons proposa Carlota Casas, cadascuna de les dones que apareixen a *Les dones i els dies* representa un ensenyament, una vivència particular, de manera que les dones amb què es troba són «diferents en cada cas i, per tant, no retornables, no

¹⁴¹ Anna Perera ha llegit el terme “basca” com un gentilici, i ha vist en els darrers versos del poema la referència a un encontre sexual entre el jo poètic i una noia basca, fet que li permet assajar una reflexió sobre eros i tàmato que podria complementar aquest comentari. Veg. Anna PERERA: «L'erotisme en la poesia catalana del segle xx: Joan Salvat-Papasseit, Josep Palau i Fabre i Gabriel Ferrater». [Tesi doctoral, Universitat de Girona]. Repositori institucional UG TDX: <<http://hdl.handle.net/10803/362085>>, 2015, pàg. 250 i 251.

¹⁴² Arthur TERRY: *Quatre poetes catalans...*, pàg. 29.

¹⁴³ Arthur TERRY: *Quatre poetes catalans...*, p. 31.

intercanviables».¹⁴⁴ En aquest cas, l'ensenyament no l'aporta una vivència amb una dona sinó *sense* la dona, en el sentit que és la mort o el cadàver de la noia la que transmet un missatge. Potser un missatge sobre l'absurditat de la guerra, sobre la destrucció del cos (la *carn*).

El coneixement profund a què s'arriba a «Petita guerra» se sintetitza als darrers versos: als que van a les guerres, «la carn / els fa por, i la destrossen i n'abusen. / Tot emblemàtic, immemorial». Aquest judici de to moralitzant parteix de l'observació: segons l'experiència del jo líric, la guerra produeix sempre l'abús de la carn. La invitació a gaudir dels fruits saborosos retorna en la presentació de l'experiència sexual: fins i tot en contextos de guerra, és necessari cercar la felicitat. Tanmateix, l'experiència de la guerra n'embruta la recerca: «*in "Petita guerra", he lets us share in the witnessing of a life in which the only possible source of pleasure, the flesh, is being systematically destroyed (lines 40-43)*».¹⁴⁵

El vers final emet un judici de valor contra el jo del passat, inexpert i insensible, que va protagonitzar l'anècdota intrascendent que s'explica al poema: «l'emblemàtic no és tan sols el ritual immemorial de la guerra, sinó també la manca d'experiència del participant, que roman fixa més enllà de l'abast de les forces de la memòria».¹⁴⁶ El caràcter impersonal de qualsevol guerra (de totes les guerres) «ens força a considerar-la en termes simbòlics».¹⁴⁷

En definitiva, «Petita guerra» torna a l'experiència de la guerra contra els maquis des de la mirada experta del present i es lamenta de la tragèdia, del pes feixuc de les herències intergeneracionals que han condicionat el mode de vida de tota la societat. És des de la perspectiva que dona el pas del temps que es pot emetre un judici moral vàlid, que sanciona la ignorància i indiferència del jo del passat i que denuncia la cruesa d'una guerra sense sentit.

Bibliografia

Pere BALLART.: «Sobre les dues “maneres” de la poesia ferrateriana». A: *Revista del Centre de Cultura de Reus*, n. 33, març de 1997, p. 4-6, en línia a: <<https://raco.cat/index.php/RevistaCLR/article/view/89448/155585>>

Roser CASAMAYOR.: «El riure a *Les dones i els dies*, de Gabriel Ferrater: Una aproximació de la poesia de la consciència». A: *Els Marges: revista de llengua i literatura* 115 (2018).

¹⁴⁴ Carlota CASAS: «Les dones de Teseu. El paper de les figures femenines en la poesia de Ferrater», a: *Reduccions: revista de poesia* 113, 2019, p. 172-96.

¹⁴⁵ Montserrat ROSER: «Eroticism in the poetry of Gabriel Ferrater», a: *Journal of Catalan Studies: Revista Internacional de Catalanística*, n. 3. En línia a: <<http://www.uoc.edu/jocs/3/articles/ferrata2/index.html>>

¹⁴⁶ Arthur TERRY: *Quatre poetes catalans...*, p. 32.

¹⁴⁷ Arthur TERRY: *Quatre poetes catalans...*, p. 31.

Carlotas CASAS: «Les dones de Teseu. El paper de les figures femenines en la poesia de Ferrater». A: *Reduccions: revista de poesia* 113, p. 172-96, en línia a: <<https://raco.cat/index.php/Reduccions/article/view/373436>>.

Gabriel FERRATER: *Da nuces pueris* [amb anotacions autògrafes], Els llibres de l'Óssa Menor, Barcelona, 1960.

Marta FONT: «Poètiques del desig. Alteritat i escriptura a l'obra de Gabriel Ferrater, Maria-Mercè Marçal i Enric Casasses», 2013 [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. Repositori institucional de la UB TDX: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/108284#page=1>

Jordi JULIÀ: *L'art imaginatiu. Les idees estètiques de Gabriel Ferrater*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007

Xavier MACIÀ i Núria PERPINYÀ: «Les noves dones i els nous dies: Ferrater editat per Cornudella». A: *Reduccions: Revista de poesia* 113 (octubre de 2019), p. 334-342.

Anna PERERA: «L'erotisme en la poesia catalana del segle xx: Joan Salvat-Papasseit, Josep Palau i Fabre i Gabriel Ferrater», 2015 [Tesi doctoral, Universitat de Girona]. Repositori institucional UG TDX: <<http://hdl.handle.net/10803/362085>>

Anna PERERA: «*Da nuces pueris* de Gabriel Ferrater: gènesi d'un llibre». *Reduccions: revista de poesia* [en línia] 113 (2019), p. 123-148.

<<https://raco.cat/index.php/Reduccions/article/view/373434>>.

Montserrat ROSER: «Eroticism in the poetry of Gabriel Ferrater". *Journal of Catalan Studies: Revista Internacional de Catalanística* 3 (2000). En línia a: <<http://www.uoc.edu/jocs/3/articles/ferrata2/index.html>>

Arthur TERRY: *Quatre poetes catalans: Ferrater, Brossa, Gimferrer, Xirau*. Barcelona: Edicions 62, 1991.